

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЛІНГВІСТИЧНІ СТУДІЇ
LINGUISTIC STUDIES

МІЖНАРОДНИЙ ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Засновано в 1994 р.

Випуск 34

Вінниця ДонНУ імені Василя Стуса 2017

Редакційна рада: Флорій Бацевич, доктор філологічних наук, професор (м. Львів, Україна); Алеш Бранднер, доктор габілітований, професор (м. Брно, Чеська Республіка); Іван Вихованець, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (м. Київ, Україна); Майя Всеволодова, доктор філологічних наук, професор (м. Москва, Російська Федерація); Катерина Городенська, доктор філологічних наук, професор (м. Київ, Україна); Мілена Іванович, доктор габілітований, доцент (м. Белград, Сербія); Ніна Клименко, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (м. Київ, Україна); Марія Конюшкевич, доктор філологічних наук, професор (м. Гродно, Республіка Білорусь); Тетяна Космеда, доктор філологічних наук, професор (м. Познань, Республіка Польща); Олексій Кретов, доктор філологічних наук, професор (м. Воронеж, Російська Федерація); Чеслав Ляхур, доктор габілітований, професор (м. Ополь, Республіка Польща); Анатолій Мойсієнко, доктор філологічних наук, професор (м. Київ, Україна); Лариса Пісарек, доктор габілітований, професор (м. Вроцлав, Республіка Польща); Людмила Попович, доктор габілітований, професор (м. Белград, Республіка Сербія); Ігор Проценко, доктор філософії, доцент (м. Асунсьйон, Парагвай); Василь Рагавцов, доктор філологічних наук, професор (м. Могілів, Республіка Білорусь); Міхал Сарновський, доктор габілітований, професор (м. Вроцлав, Республіка Польща); Світлана Соколова, доктор філологічних наук, професор (м. Київ, Україна); Пшемислав Юзвікевич, доктор філологічних наук, професор (м. Вроцлав, Республіка Польща).

Редакційна колегія: Анатолій Загнітко, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (головний редактор) (м. Вінниця, Україна); Ілля Данилюк, кандидат філологічних наук, доцент (веб-редактор) (м. Вінниця, Україна); Михайло Вінтонів, доктор філологічних наук, професор (м. Київ, Україна); Ірина Домрачева, кандидат філологічних наук, доцент (м. Вінниця, Україна); Олена Карпенко, доктор філологічних наук, професор (м. Одеса, Україна); Коваль Людмила, доктор філологічних наук, професор (м. Вінниця, Україна); Ірина Кочан, доктор філологічних наук, професор (м. Львів, Україна); Кравченко Елла, доктор філологічних наук, доцент (м. Вінниця, Україна); Жанна Краснобаєва-Чорна, доктор філологічних наук, професор (м. Вінниця, Україна); Галина Лукаш, доктор філологічних наук, професор (м. Вінниця, Україна); Володимир Манакін, доктор філологічних наук, професор (м. Вінниця, Україна); Володимир Мозгунов, кандидат філологічних наук, доцент (м. Вінниця, Україна); Анатолій Приходько, доктор філологічних наук, професор (м. Запоріжжя, Україна); Михайло Сенів, доктор філологічних наук, професор (м. Вінниця, Україна); Ганна Ситар, кандидат філологічних наук, доцент (м. Вінниця, Україна); Мар'ян Скаб, доктор філологічних наук, професор (м. Чернівці, Україна); Микола Степаненко, доктор філологічних наук, професор (м. Полтава, Україна); Катерина Брітківа, кандидат філологічних наук, доцент (відповідальний секретар) (м. Вінниця, Україна)

Рецензенти:

Біскуп І.П., д.філол.н., проф., завідувач кафедри прикладної лінгвістики Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Грещук В.В., д.філол.н., проф., завідувач кафедри української мови Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка;

Олексенко В.П., д.філол.н., проф., декан факультету філології та журналістики Херсонського державного університету.

Видання затверджене ВАК України як фахове («Перелік № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» // Бюлетень ВАК України. – 1999. – № 4); («Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» // Бюлетень ВАК України. – 2009. – № 12; затверджено постановою президії ВАК України від 18.11.2009 р. № 1-05/5; Наказ № 515 МОН України від 16.05.2016 р.). Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серії КВ № 22549-12449ПР від 20.02.2017 року. Затверджено до друку вченою радою Донецького національного університету імені Василя Стуса (№ 4 (13) від 27 листопада 2017 р.).

Засновник: Донецький національний університет імені Василя Стуса МОН України.

Використання матеріалів серії «Лінгвістичні студії / Linguistic Studies» передбачає обов'язкове покликання на них.

Офіційний сайт збірника: <http://www.linguisticstudies.org/>.

Л 59 **Лінгвістичні студії / Linguistic Studies:** зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса; гол. ред. А. П. Загнітко. – Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2017. – Вип. 34. – 200 с.

Print ISSN 1815-3070

Online ISSN: 2308-0019

ISBN 966-7277-88-7

Розглянуто актуальні проблеми теорії мови, з'ясовано напрями еволюції морфологічних і синтаксичних категорій, визначено актуальні проблеми зіставно-типологічного вивчення мов, а також лінгвістики тексту, дискурсології й дискурс-аналізу, встановлено особливості функційної семантики фразеологічних і лексичних одиниць, окреслено особливості розвитку етнолінгвістики, лінгвокультурології та ономастики, висвітлено напрями прикладної лінгвістики; висловлена оцінка актуальності та значущості нових лінгвістичних праць.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів-філологів.

© Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2017

© Автори статей, 2017

Лінгвістичні студії / Linguistic Studies

«Лінгвістичні студії / Linguistic Studies» (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серії КВ № 22549-12449ПР від 20.02.2017 року) – **реферований міжнародний** збірник наукових праць, започаткований у 1994 році в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса. До Редакційної ради та Редакційної колегії збірника входять високоавторитетні дослідники з провідних наукових установ та вишів різних країн. Видання містить оригінальні авторські наукові дослідження теоретичного і прикладного спрямування з різних проблем сучасного мовознавства, зокрема, з актуальних проблем теорії мови, дериватології, еволюції морфологічних та синтаксичних категорій, зіставно-типологічного вивчення мов та лінгвістики тексту, дискурсивних студій та дискурс аналізу, особливостей функційної семантики лексичних та фразеологічних одиниць, площини прикладної лінгвістики, соціолінгвістики, етнолінгвістики, ономастики та історії мов та ін.

Збірник наукових праць «Лінгвістичні студії / Linguistic Studies» **внесено до переліку наукових фахових видань України**, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук («Перелік № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» // Бюлетень ВАК України. – 1999. – № 4; «Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» // Бюлетень ВАК України. – 2009. – № 12; затверджено постановою президії ВАК України від 18.11.2009 р. № 1 05/5; Наказ № 515 МОН України від 16.05.2016 р.).

Інформація про міжнародну реєстрацію збірника

- Genamics JournalSeek (за підтримки OCLC як частини the WorldCat Knowledge Base)
- the WorldCat Knowledge Base
- ULRICHSWEB™ Global Serials Directory
- Google Scholar
- Index Copernicus International (ICV 2012: 5.58; ICV 2013: 6.14; ICV 2014: 68.32)
- ResearchBib
- Polska Bibliografia Naukowa (Polish Scholarly Bibliography)
- Electronic Journals Library EZB (Regensburg, Germany)
- Реферативна база даних «Україніка наукова»
- Український реферативний журнал «Джерело»
- ERIH PLUS (The European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences)

MIDDLE ENGLISH NAMES OF ARTISTS: ORIGIN AND USAGE**Oksana Dobrovolska**

Department of Foreign Languages, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine

Abstract

Background: the problem of study of Middle English vocabulary, Middle English occupational terms in particular, still remains topical concerning their systemic and functional aspects, especially their functional differentiation and origin (correlation of native and borrowed) as the part of general problem of system stability of the Middle English vocabulary and its dialectical unity with the development according to the universal laws of dialectics and general trends of language evolution as a result of systemic and extra-lingual factors. The relevance of the research is due to the need for a comprehensive study of the Middle English vocabulary, in particular of occupational terms as its subsystem. The article is devoted to the general purpose of the study of the etymological composition and functional differentiation of the lexical and semantic group of Middle English names of artists.

Purpose: Functional differentiation of Middle English occupational terms was not yet in the focus of linguistic studies. This fact determines the novelty of our study. We specify the aim of our research as the study of origin and functional differentiation of Middle English occupational terms, esp. names of artists are in the focus of our attention in this paper. The aim of our paper presupposes the fulfilment of the following tasks: 1. to present occupational terms in special way: appellatives - in the form of invariants, proper names - in the form of a phonographic variants; 2. to determine origin of occupational terms and group them according to their etymology; 3. to investigate functional differentiation of occupational terms and group them according to functional differentiation; 4. to make absolute and relative quantitative analysis of the etymological and functional groups of Middle English occupational terms.

Results: Middle English occupational terms are distributed into two classes – common names (in their classifying function) and proper names, especially family names (in the function of identification of the person as the component additional to the personal name in the personal nomination formulas). Within each etymological group of vocabulary we distribute the lexical material according to the functional principle and distinguish three groups of occupational terms: those functioning exclusively as common nouns; those functioning exclusively as proper names in the personal nomination formulas; those functioning as common names as well as proper names. According to the functional principle of the distribution of the vocabulary and on quantitative calculations we draw the conclusions about the degree of sustainability of the usage of borrowed occupational terms: we consider English words, loan-blends as well as the assimilated borrowings that functioned as the common names and proper names to be the words with the established (settled) usage; we consider English words, loan-blends and the assimilated borrowings that existed only as the proper name in the nomination formula to be the words with the unsettled usage; we consider English words, loan-blends and the assimilated borrowings that existed exclusively as common names to be the words with the restricted usage.

Discussion: Functional differentiation of occupational terms is affirmed by their usage in classifying and identifying functions, and predominance of the vocabulary with identifying function proves its key role in the usage of Middle English occupational terms. Etymological composition of the vocabulary under study reveals its mixed character (65% – English, 35% – borrowings). The prevailing majority of borrowings are of Old French origin (26%). Nevertheless, the bulk of Middle English occupational terms is comprised of English words (native and loan-blends) – the ratio of native / borrowed words is 2:1 which proves the fact of the general linguistic tendency of language evolution to preserve language stability. Moreover, the ratio of English native words (35%) and loan-blends (30%) also proves the fact that word formation (and not borrowing) was the main means of replenishment of Middle English names of entertainers.

Key words: Middle English, occupational terms, occupational terms, functional differentiation, etymology.

Vitae

Oksana Dobrovolska is Candidate of Sciences (Philology), Assistant Professor of Uzhhorod National University, Department of Foreign Languages. Her areas of scientific interests comprise theory of language development and Middle English lexicology.

Correspondence: oxanadobrovolska@ukr.net

Олександр Стишов

УДК 81'276.5:796

**СПОРТИВНІ ЖАРГОНІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ**

У статті розглянуто одне з важливих джерел поповнення й збагачення лексичної системи загальнонаціональної української мови кінця XX – початку XXI століть – спортивні жаргонізми. Визначено і розглянуто головні джерела поповнення названих одиниць, проаналізовано їх основні тематичні групи, значеннєві і словотворчі особливості, стильове і стилістичне використання.

Ключові слова: спортивний жаргонізм, жаргон, тематична група, словотворення, дискурс, функція.

Кінець XX – початок XXI століть в Україні та світі характеризується докорінними зрушеннями в усіх царинах життя. Відповідно, й українська мова реагує на них і як динамічна та відкрита система постійно змінюється та вдосконалюється, збагачуючись новими одиницями. Традиційно з-поміж усіх її рівнів найбільшою рухливістю відзначається лексичний, у якому кількісні та якісні зміни активізуються в періоди трансформацій спільнот. Фактичний матеріал і праці відомих лінгвістів засвідчують, що оновлення і збагачення лексико-семантичної системи української мови нині відбувається більш інтенсивно, ніж у попередні періоди її розвитку. Словниковий склад досягнув набагато ширшого обсягу, вищого рівня досконалості, що зумовлено динамікою суспільного життя цього періоду, істотним зростанням обсягу отримуваної сучасним соціумом інформації (глобалізація, інформаційна доба у розвитку людства, інтелектуалізація мовців), яка значно розширює межі лінгвального простору. Це стосується не тільки власне літературної лексики, а й різних груп слів обмеженого вжитку, які в останні десятиліття активно виникають і служать невичерпним джерелом збагачення виражально-зображальних засобів української мови. Тому природно нині зростає інтерес як українських, так і зарубіжних учених до студіювання динаміки розвитку соціальних діалектів. Адже загально визнано, що одним із найважливіших завдань лінгвістики було й залишається всебічне вивчення шляхів розвитку, функціонування і збагачення словникового складу сучасних мов.

В аналізованій часовій зріз в українській мові засвідчено істотне розширення сфер використання усного мовлення порівняно з попередніми періодами. Особливо бурхливо відбувається розвиток ненормативної лексики, не закріпленої в загальномовних словниках, – просторічної, жаргонної, арготичної, професійної, діалектної. У радянську добу такі питомі одиниці рідше виникали, були менш уживаними через зросійщення української мови, а також завдяки жорсткості нормативних засад і цензуруванню. У кінці XX – на початку XXI століть зароджуються і розвиваються інші критерії стосовно літературної мови, що свідчить про формування нових уявлень про мовну норму: від норми як правила для всіх – до норми, що враховує динамічність комунікативних ролей, розмаїття відношень мовлення до мети, мотивів і умов здійснення комунікації суб'єктами спілкування в усіх сферах. Тому нині основним завданням українського мовознавства є потреба відновити природні форми функціонування рідної мови, що сприятиме підвищенню її комунікативної потужності (Третяк І).

Характерно, що в аналізовану добу субстандартні одиниці найбільш інтенсивно вживаються в розмовному стилі, а також проникають і активно функціонують у публіцистиці (особливо в мові засобів масової інформації – друкованих і електронних) та в художньому стилі, а іноді – навіть у науковому й офіційно-діловому. Це переконливе свідчення активізації в українській мові тенденції до орозмовлення – істотного порівняно з попередніми періодами розвитку кількісного і якісного зростання колоквіальних слів і форм у зазначених функціональних різновидах рідної мови. Переважна більшість таких одиниць – підтвердження вияву тенденції до автохтонізації, тобто прагнення до повернення національної специфіки й самобутності українській мові.

На сучасному етапі розвитку української мови особливо активізувалося виникнення, функціонування та закріплення в мові емоційно-експресивних слів, джерелом яких виступає усне розмовне мовлення – найрізноманітніших лексичних жаргонізмів (молодіжних, комп'ютерних, спортивних, військових та ін.). Це явище можна сміливо назвати “жаргонним вибухом”, або “жаргонним бумом”, що є унікальним соціокультурним феноменом названого вище часового зрізу. Воно переконливо засвідчує, що сучасна українська мова вільно й інтенсивно розвиваються у різних їх виявах. Закономірно така ситуація сприяє підвищенню інтересу українських і зарубіжних мовознавців до проблем виникнення, функціонування, особливостей будови, словотворення, значення і стилістичного використання та впливу на мовців названих усно-розмовних одиниць (Д. Баранник, О. Тараненко, Л. Ставицька, Л. Струганець, С. Бирик, Б. Коваленко, Н. Шовгун, С. Мартос, Н. Третяк, Н. Дзюбишина-Мельник, Т. Кондратюк, І. Соболева, Я. Старченко, В. Мокієнко, В. Хомяков, В. Хімік, Н. Мечковська, О. Лукашанець, В. Лабов, Т. Sabljak, P. Merle, S. Augenstein, F. Januschek та ін.). Серед низки різноманітних лексичних субстандартних утворень нині найбільш динамічно розвивається, охоплює і залучає до своєї “орбіти” мовокористувачів спортивний жаргон. Незважаючи на те, що останній уже частково був досліджений українськими лінгвістами (Л. Карпець, Ю. Струганець, Т. Єщенко, Р. Трифонов та ін.), він повсякчас інтенсивно збагачується новими одиницями і цей унікальний соціокультурний феномен нині надзвичайно цікавий і важливий, тому потребує спеціального поглибленого вивчення і представлення в окремій науковій праці. Таке дослідження, на наш погляд, матиме в лінгвістиці (та й не тільки) істотне теоретичне і практичне значення. До того ж, значна кількість спортивних жаргонних слів потребує фіксації, чекає належного витлумачення і лексикографічного опрацювання. Це і визначає **актуальність** нашого дослідження.

Мета статті – з'ясувати основні причини появи й зростання інтенсивності використання спортивних жаргонізмів, виявити їх основні тематичні групи, визначити і розглянути головні джерела поповнення зафіксованих жаргонних одиниць, їх значеннєві, словотворчі особливості та особливості функціонально-стилістичного використання у розмовному, публіцистичному, художньому стилях.

Матеріалом для статті слугували власні записи розмовного мовлення, тексти публіцистичного (газети “День”, “За вільну Україну”, “Дзеркало тижня”, “Високий замок”; радіо “Українське радіо”, радіо “Свобода”; телеканали “Футбол-1”, “Футбол-2”, “2+2”, ТРК “Україна”, “1+1”), художнього стилів (твори Ю. Андруховича,

С. Жадана) та інтернету (сайти Football.ua, UA-Футбол, Sport.ua). Корпус дібраних спортивних жаргонних слів становить понад 220 одиниць.

У кінці XX – на початку XXI століття роль спорту і фізичної культури та зацікавлення ними неухильно зростає як у всьому світі загалом, так і в Україні зокрема. Постійно виникають його нові види та різновиди, а також певною мірою вдосконалюються відомі, на різного рівня спортивних форумах неухильно зростає число учасників змагань, їхніх тренерів та наставників, обслуговувального персоналу (обслуги?), поступово змінюються рекордні досягнення, увесь час збільшується армія любителів і поціновувачів цього надзвичайного феномена, а то й просто – уболівальників. Тому слушним із цього приводу видається твердження одного з дослідників про те, що нині спорт (а особливо футбол) є багатоаспектним соціокультурним феноменом: видом спорту, сферою бізнесу і засобом політичного впливу, грою і масовим видовищем (Struganecz', "Semanty'ka, struktura" 5), що перебуває в центрі уваги фахівців різних наукових напрямів (Struganecz', "Funkcionuvannya tematychnoyi grupy leksyky" 19) теоретичного і прикладного характеру – спортивних дослідників, педагогів, лікарів, психологів, соціологів, мовознавців, кіноматографістів та ін. Тобто через свою всеохопність та універсальність в інформаційному і глобалізованому світі спорт виступає не тільки як вузькопрофесійна діяльність людини, але і як частина культурного, політичного, економічного життя певної країни і водночас традицій і свідомості народу (Porov 8).

В останні десятиліття поступово збільшується число наукових праць, присвячених особливостям мови різноманітних видів спорту в українському (Л. Карпець, Ю. Струганець Л. Бардіна, О. Боровська, Л. Назаренко, М. Паночко, І. Процик, І. Янків та ін.) і зарубіжному (Н. Валгіна, О. Гурєєва, Р. Попов, В. Богуславська та ін.) мовознавстві. Однак, на жаль, у коло досліджень лінгвістів здебільшого потрапляє спортивна лексика і термінологія. А спортивний український жаргон поки що мало вивчений. Сучасні словники різних типів лише у незначному обсязі фіксують розмовну нелітературну лексику.

Нині у науці поки що немає однастайності стосовно розуміння і визначення терміна *жаргон*. Існують різні погляди лінгвістів (Vynnyk 182-183; Selivanova 152-153; Stavycz'ka "Argo, zhargon, sleng" 33) на це мовне явище. Вважаємо найбільш прийнятним таке формулювання: *жаргон* (із фр. *jargon* – "незрозуміла мова"; "безглуздя"; "гелготання"; від гало-ром. *gargone* – "базікання") – *соціолект* (один із різновидів соціальних діалектів), який відбиває особливості мовлення певної стійкої соціальної, вікової або професійної групи людей, пов'язаних тривалим перебуванням в одному середовищі або певною спільністю інтересів. Закономірно звідси випливає дефініція *жаргонізму*. Це специфічні слова, вільні словосполучення, перифрази, фразеологізми, що вживаються тільки в соціолекті, тобто переважно одиниці, характерні тільки для певної відкритої соціальної групи, емоційно забарвлені назви реалій, понять, явищ, процесів, дій і станів, які мають нормативні відповідники в літературній мові та, відступаючи від неї, надають процесу спілкування атмосфери невимушеності, фамільярності, іронічності тощо. Також вважаємо, що *жаргон* і *сленг* – це синоніми-відповідники.

Мовна ситуація, що склалася в сучасній Україні, як уже було зазначено, характеризується зростанням інтенсивності використання жаргонізмів у різних стилях і жанрах. На нашу думку, цьому сприяє ряд причин, серед яких варто виділити такі: 1) демократизація українського суспільства (що межує зі всюдозволеністю); 2) усунення цензури і самоцензури; 3) свобода думки і слова; 4) відсутність еквівалентів у літературній мові; 5) протест проти сухої, невиразної мови, кліше, штампів; 6) неординарність і новизна; 7) експресивність та емотивна оцінність жаргонних одиниць; 8) прагнення до економії мовних зусиль і засобів – нерідко жаргонізм значно лаконічніший від офіційного терміна чи терміносполучення (його можна швидше вимовити або написати); 9) мовні смаки і мода на певні одиниці (особливо це стосується молоді); 10) поширення індустрії розваг (комп'ютерні ігри, сайти, телепрограми та ін.) тощо. Також щодо активізації використання спортивного українського жаргону до названих вище причин і факторів слід додати: а) зростання в аналізованій період ролі спорту і фізичної культури в усьому світі і в Україні; б) поява більшої кількості каналів та радіо- і телепередач, газет і журналів, присвячених різним видам спорту; в) виникнення нових видів спорту; г) ряд вагомих спортивних досягнень і перемог, здобутих українськими спортсменами (у тому числі й параолімпійцями) тощо.

Варто відзначити й таку особливість спортивного жаргону як його неоднорідність. Він закономірно (нерідко відповідно до видів спорту) поділяється на сленг футболістів, баскетболістів, волейболістів, хокеїстів, плавців, боксерів, борців та ін.

Цікавим і важливим є поділ аналізованих жаргонізмів на тематичні групи. Враховуючи зібраний фактичний матеріал і праці окремих мовознавців, ми виділяємо кілька таких груп, окремі з яких містять ще й підгрупи.

Серед усіх груп жаргонних слів, за нашими даними, значно переважають *назви осіб*, що продиктовано дією потужної антропоцентричної тенденції в сучасній українській мові. Вони становлять найбільшу за обсягом тематичну групу, яку поділяємо на такі підгрупи, як:

1. Антропоніми-прізвиська спортсменів. Їх поява та функціонування зумовлені різними чинниками та ознаками, з-поміж яких слугують: 1) прізвиська (*Шумі* 'всесвітньо відомий автогонщик Міхаель Шумахер'; *Блоха* 'всесвітньо відомий у минулому футболіст і тренер збірної України та ряду футбольних клубів Олег Блохін'; *Шева* 'всесвітньо відомий у минулому футболіст і тренер збірної України Андрій Шевченко', *Коно/Конопа* 'футболіст Євген Коноплянка'; *Ібра* 'футболіст Златан Ібрагімовіч' та ін.); 2) фізичні особливості,

переваги або недоліки (*Цар Євген* ‘футболіст Євген Селезньов’; *Наполеон* ‘футболіст Роман Зозуля’; *Імператор* ‘футболіст Франческо Тотті’; *Залізний Кулак* ‘боксер Віталій Кличко’; *Шрек* ‘футболіст Вейн Руні’; *Пенальдо* ‘футболіст Крістіану Роналду душ Сántуш Авейру’ та ін.); 3) певна подія в житті людини та її дії (*Відірвувухо* ‘боксер Майк Тайсон’) та ін.

2. Назва гравців за кольором спортивної форми певних клубів, зокрема: 1) українських: *біло-сині* ‘гравці ФК “Динамо” (м. Київ)’; *синьо-біло-блакитні* ‘гравці футбольного клубу (далі – ФК) “Дніпро” (м. Дніпро)’; *оранжево-чорні, помаранчево-чорні* ‘гравці ФК “Шахтар” (м. Донецьк)’ та ін.; 2) зарубіжних: *синьо-гранатові* ‘гравці ФК “Барселона” (м. Барселона, Іспанія)’; *червоно-чорні* ‘гравці ФК “Мілан” (м. Мілан, Італія)’; *чорно-жовті* ‘гравці ФК “Боруссія” (м. Дортмунд, Німеччина)’ та ін.

3. Назва гравців за гербом певних клубів: 1) українських: *акули* ‘гравці баскетбольного клубу (далі – БК) “Одеса”’; *вовки* ‘гравці БК “Київ”’; *мавпи* ‘гравці БК “Черкаси”’; *леви* ‘гравці ФК “Карпати” (м. Львів)’; 2) зарубіжних: *пінгвіни* ‘гравці хокейного клубу “Пітсбург” (м. Пітсбург, США)’; *гармаші* ‘гравці ФК “Арсенал” (м. Лондон, Англія)’; *вовки* ‘гравці ФК “Вулвергемптон” (м. Вулвергемптон, Англія)’; *святі* ‘гравці ФК “Саутгемптон” (м. Саутгемптон, Англія)’ та ін.

4. Назва гравців за характерними ознаками місця розташування клубу: а) українського: *азовці* ‘гравці ФК “Лллічівець” (м. Маріуполь)’; *гірники* ‘гравці ФК “Шахтар” (м. Донецьк)’; б) зарубіжного: *фармацевти* ‘гравці ФК “Баєр”, що в місті фармацевтичних концернів світу (м. Леверкузен, Німеччина)’; *арагонці* ‘гравці ФК “Реал Сарагоса”’ (арагонці – населення, яке проживає в Сарагосі та є носієм арагонської мови) (м. Сарагоса, Іспанія) та ін.

5. Назви гравців, утворені за нетиповими моделями: *пенсіонери* ‘гравці ФК “Челсі” (м. Лондон, Англія)’ (назва виникла у зв’язку з тим, що середній вік гравців за футбольними мірками досить поважний); *дачники* ‘гравці ФК “Фулхем” (м. Лондон, Англія)’ (прізвисько походить від назви стадіону “Craven cottage” (cottage – з англ. “дача”)); *міщани* ‘гравці ФК “Манчестер Сіті” (м. Манчестер, Англія)’, оскільки *сіті* – це місто та ін.

6. Назви спортсменів за їхнім місцем та роллю на спортивній арені, уміннями й характерними діями: *захисник* ‘захисник’; *хав* ‘півзахисник, гравець середньої лінії у футбольній і хокейній командах’; *опорник*, *цопник* ‘опорний оборонець (в ігрових видах спорту)’; *цанник* ‘центральный атакувальний напівоборонець’; *опікун* ‘захисник, який нав’язує свою гру нападникові’; *паровоз* ‘футболіст, який досить часто йде в контратаку’; *мундир* ‘капітан команди’; *дірка* ‘воротар, який часто пропускає голи’; *мазило* ‘той, хто не попадає по воротах або не влучає в ціль’ та ін.

7. Назви вболівальників команд та їхніх дій: *тифозі* ‘уболівальники-фанатики (переважно футбольні)’; *дударик* ‘уболівальник із дудкою’; *глюр* ‘уболівальник, який не має улюбленої команди та переважно вболіває за команду-фаворита’; *грядка* ‘стрій фанатів у секторі’; *глушити* ‘перекрикувати фанатів команди-суперниці чи інших уболівальників на стадіоні’ та ін.

Слід зауважити, що всі подані вище назви осіб є неофіційними.

Наступну і за обсягом менш чисельну тематичну групу становлять *загальні назви*. Їх поділяємо на такі підгрупи:

1. Назви на позначення дій або предметних дій, процесів, явищ, реалій: *прострілювати* ‘виконувати сильний, різкий пас у грі (переважно в футболі)’; *потягнути* ‘дотягнутися до м’яча і відбити його після удару в площину воріт (про голкіпера)’; *розмочити* ‘відкрити рахунок; забити перший гол’; *бічняк* ‘боковий, бічний кидок’; *вертушка* ‘перехват руками на верхній жердині (у гімнастів)’; *трюльник* ‘трюхочковий кидок у баскетболі’; *паращит* ‘удар або передавання м’яча, яке нагадує зависання парашута’; *свіча/свічка* ‘політ футбольного, волейбольного та ін. м’яча високо вгору після потужного удару’ тощо.

2. Назви спортивних закладів, приміщень, місць проведення спортивних змагань, тренувань та інших дій: *конюшня* ‘критий стадіон зі штучним покриттям’; *плювалка* ‘тир із примітивним оснащенням’; *тренажерка*, *качка* ‘тренажерна зала для занять із бодибілдінгу’; *шахматка* ‘павільйон для змагань та гри в шахи’; *підтрибунка* ‘підтрибунне приміщення на стадіоні’ та ін.

3. Назви спортивного екіпірування, одягу, обладнання, нагород та ін.: *спідниця* ‘частина спорядження байдарочника для герметизації човна’; *зєбра* ‘одяг судді в хокеї’; *ковшарик* ‘головний убір із довгим козирком для гри в бейсбол’; *бейсболка* ‘спортивна майка для гри в бейсбол’; *гірничник* ‘жовта картка (як покарання за порушення правил гри)’; *скудето* ‘чемпіонат або чемпіонство певної країни з футболу’ (спочатку означало тільки в Італії) тощо.

4. Назви спортивного інвентарю, його особливості: *бучка* ‘бейсбольна біта’; *байда* ‘байдарка’; *круглий* ‘м’яч’; *колобок* ‘круглий за формою рюкзак’ та ін.

5. Назви частин тіла спортсмена переважно за їх особливостями: *колотухи* ‘ноги’; *купол/кумпол* ‘голова’; *галифе* ‘велике стегно’; *хобот* ‘натренована, сильна шия спортсмена’) тощо.

6. Назви на позначення спортивних вправ, технічних прийомів, стилів і штрафних ударів: *бісиклета/бісиклета* ‘технічна дія футболіста, коли він, відірвавши своє тіло від землі, б’є м’яч через себе’; *ножиці* ‘технічний прийом, при якому футболіст б’є по м’ячу, коли обидві ноги схрещуються у повітрі’; *ромашка* ‘вправа на гнучкість’; *журавель* ‘стиль цюань-шу’); *пеналь* ‘штрафний удар із відстані в одинадцять метрів, який відбиває лише воротар без захисників; одинадцятиметровий удар (у футболі)’; *копакабана* ‘футбольний технічний прийом, коли спортсмен, затиснувши м’яча обома ногами, перекидає його

через себе і через суперника, обводячи останнього»; *паненка* 'спосіб виконання футбольного одинадцятиметрового штрафного удару, коли м'яч по нависній траєкторії підсікається у центр воріт' та ін. Цікаво, що останній номен походить від оніма, зокрема від прізвища відомого чехословацького футболіста Антоніна Паненки, який винайшов названий вище оригінальний спосіб виконання футбольного одинадцятиметрового штрафного удару.

7. Назви воріт та їх частин: *рама/рамка* 'ворота'; *дев'ятка* 'назва верхньої зони воріт, розташованої справа та зліва від рук воротаря у безпосередній близькості від поперечини'; *хрестовина* 'місце перетину поперечини і бокової штанги воріт'; *шістка/шестірка* 'назва нижньої зони воріт, розташованої справа та зліва від рук воротаря у безпосередній близькості від штанги' тощо.

8. Назви частин ноги, якими завдають удару по м'ячу: *шведа/шведка* 'зовнішня частина стопи'; *щічка* 'внутрішня частина стопи'; *перо* 'центр бутси' та ін.

9. Назви рангів футбольних ліг: *вишка* 'вища ліга', *трясовина* 'низька ліга' тощо.

10. Назви турнірної таблиці та її частин: *турнірка* 'турнірна таблиця'; *горщик* 'верхня частина турнірної таблиці'; *підвал, дно* 'нижня частина турнірної таблиці' та ін.

Як бачимо, порівняно зі спортивними тематичними групами, які представлені в літературній мові, означені вище групи спортивного жаргону мають свої особливості та специфічні ознаки.

Вважаємо, що варто докладно розглянути основні джерела поповнення і збагачення спортивного жаргону. Фактичний матеріал засвідчує, що вони є дещо обмеженими порівняно з іншими лексемами української мови. Серед них виділяємо: 1) словотворення на основі питомих і чужомовних ресурсів; 2) іншомовні входження.

Нині найпотужнішим засобом поповнення спортивної жаргонної лексики виступає словотворення. Зроблені нами підрахунки зібраних жаргонних слів засвідчують, що майже 90% названих одиниць виникло саме завдяки активним словотвірним процесам.

Опрацьований корпус фактичного матеріалу переконливо засвідчує, що переважну більшість спортивних жаргонізмів утворено лексико-семантичним способом на основі загальноживаної лексики (десь 55%). Адже аналізований соціолект є частиною всієї української лінгвальної системи, яка функціонує і розвивається за загальними законами цієї мови, використовує відповідні її рівні та одиниці, притаманні їй. Водночас варто зазначити, що жаргони мають і деякі особливості, які дозволяють виділити їх в окрему підсистему всередині мовної системи. Зафіксовано немало прикладів творення жаргонних слів на основі загальноживаних (здебільшого питомих) лексем. Так, слово *гойдалка* 'споруда, на якій гойдаються для розваги діти й молодь' (DUL 2: 105) нині в мовленні осіб, пов'язаних зі спортом, набуло нового значення 'поперемінні атаки в бік воріт, кільця і т. ін. то однієї, то іншої команди' (пор.: *А на полі в нас знову гойдалки від обох команд. М'яч опиняється то біля однієї, то біля другої штрафної.* fask.com.ua/; *Гойдалки тривали протягом усього матчу й, врешті, гра перейшла в екстратайм.* cherkassy-sport.com/). Відоме питоме слово *кріт* 'невеликий комахоїдний ссавець, що живе під землею; цінний своїм хутром' (DUL 4: 358) в аналізованому жаргоні розширило свою семантику і, вживаючись переважно у множині, означає 'спортсмени або вболівальники-фанатики футбольного клубу "Шахтар"'. Про це переконливо засвідчують такі контексти: *Відбійні молотки на емблемі, помаранчево-чорна символіка, що уособлює колір касок і спецодягу, і неофіційне прізвисько – "кроти".* zaxid.net/news/; *Проте навколофутбольна ворожнеча не завжди заважає спільним справам. "Севастопольці, наприклад, приїздили до нас на марші УПА та на інші акції, – розповідає Ед. – Донецькі "кроти" були на марші за тверезість 2009 року.* tyzhden.ua/. Українська лексема *пожежа* 'полум'я, яке охоплює і знищує все, що може горіти, а також саме горіння, знищення чого-небудь вогнем' (DUL 6: 772) у спортивному жаргоні нині функціонує зі значенням 'надзвичайно скрутне, небезпечне становище команди у ході гри'. Порівняймо в контексті: *Не минуло й хвилини, як знову розгорілася пожежа у штрафному майданчику "Кривбасу".* prosport.tsn.ua/sport/lviv-viishov-z-zoni-vilotu-prem-yer-...

Зібраний і проаналізований багатий ілюстративний матеріал із текстів мас-медіа, красного письменства і живого розмовного мовлення спортсменів, тренерів, вболівальників, журналістів засвідчує, що найбільш чисельну групу становлять лексичні спортивні жаргонізми, утворені на основі використання різних видів метафор, які розширюють семантичний обсяг слів та збагачують виразально-зображальні засоби української мови. Це можна пояснити універсальністю метафори як традиційного способу вторинної номінації, побудованому на перенесенні з одних об'єктів, дій чи ознак дійсності на інші за певною подібністю, на прихованому порівнянні, образних асоціаціях тощо. Це найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожої з нею в якомусь відношенні (Selivanova 326). Значна кількість соціолектних метафор у названих вище стилях у кінці ХХ – початку ХХІ століття виникла на основі загальнонародної лексики: *Він [футболіст Юліан Дракслер] став значно технічнішим і почав читати гру (телеканал "Футбол-2", 28.08, 2011, о 12.31) – 'розуміти, усвідомлювати, правильно сприймати що-небудь'; "Динамо" виграло матч, який міг і не відбутися: вистрілює [футболіст] Безус (заголовок) uafootball-ukr.segodnya.ua/ – 'мати успіх, популярність, значний суспільний резонанс; досягти чого-небудь, вдало пробити'; За крок від провалля був віце-чемпіон Люксембурга: після перемоги 3:1 вдома, "люкси" горіли 2:0 на 83-й хвилині виїзного поєдинку. ua-football.com.ua...europa_league...raund...vibuvaye...; У домашній зустрічі віденці "горіли" 0:2 і, здавалося,*

шансів на підсумковий успіх уже немає, однак "Рapid" таки вирвав нічию – 2:2, а у матчі-відповіді в Нідерландах здобув ефектну перемогу – 3:2 і виїшов у плей-оф кваліфікації. msl.ua/FAQ – 'програвати (у спортивній грі, змаганні)'.

Аналіз зібраного нами матеріалу засвідчує, що найбільш поширеними є жаргонізми з ігрових видів спорту. Так, лише на позначення м'яча існує кілька вторинних назв, що утворили цілий ряд абсолютних синонімів: *круглий, шкіряний, сфера, куля*. Порівняймо: *Круглий летів під поперечину, але свого голкіпера підстрахував центрбек ... galsports.com/video/liha-pari-match-oleksandriya-karpaty-4...; Господарі поля заробили штрафний на правому фланзі ... "Сфера" оминула всіх гравців у штрафному і парашутом ледве не залетіла у верхній кут молдавських воріт. За сім хвилин наш капітан розібрався із декількома захисниками гостей, змістився у центр і завдав удару з 20-ти метрів, але "шкіряний" зрадницьки оминув ціль. www.ffu.org.ua/ukr/teams/teams_u18/13876/; Неодноразово виникали й "пожежі" в штрафному майданчику молодих дніпрян, під час яких гості вибивали кулю просто навмання. www.vorskla.com.ua/ru/news/view-7342.html*. Метафоричним перенесенням значення утворено також і жаргонізми для передавання інших реалій, дій, ознак, явищ спортивної царини, на зразок: *черпак/черпачок* 'футбольний прийом, коли гравець завдає удару по м'ячеві, підскаючи його так, що він перелітає через суперників або їх голкіпера і, різко втративши у швидкості, падає у потрібному місці', *вантажити* 'здійснювати часті нависи м'яча у штрафний майданчик на свого гравця, намагаючись подолати щільну оборону суперника' тощо, пор.: *Одним з улюблених футбольних прийомів Франческо [Тотті] є "черпак" ... football24.ua/home/showSingleNews.do?top_100_franchesko_t...; За кілька хвилин Тайсон підібрав м'яч біля своєї карної зони після розіграшу турками кутового і віддав черпачок на хід Тейшейрі. football24.ua/home/showSingleNews.do?shahtar_peremig_fener...; Словенці на останніх хвилинах безуспішно намагалися вантажити м'яч у штрафну ... foot-ball.net.ua/national/europe/euro2016/4954-zbrna-ukray...*

Чисельними є метафори у спортивному жаргоні, які постали в українській мові на основі відомих запозичень: *акцентований* 'точний, чіткий, цілеспрямований'; *машина* 'міцний, сильний спортсмен'; *турист* 'спортсмен, який часто сидить на лаві запасних'; *бетон* 'глуха оборона'; *банки* 'біцепси' та ін. Пор. у контексті: *Смоковровський виконав подачу, м'яч застряг у штрафній, та у метушині ніхто не встиг завдати акцентованого удару. tikachevo.today/kubok-zakarpatyua-2015-znajshov-svogo-volo...; А незабаром "леви" виїшли вперед – той же Савошко узявся виконувати фланговий штрафний, але після його акцентованого навису круглий, хоч і не зачепив нікого з гравців, але встиг дезорієнтувати воротаря "Олександрії" – 1:2. І з таким приємним рахунком карпатівці пішли на перерву, але головним був не сам рахунок, а те, що "зелено-білі" повністю контролювали гру і абсолютно нічого не давали створити супернику. www.fckarpaty.lviv.ua/ua/news/14959/page.html*. Однак, як не дивно, шляхом лексико-семантичного словотворення в аналізованій період утворено вторинний жаргонізм і від нового запозичення кінця ХХ століття. Правда, це слово було досить "розкрученим" переважно в мові засобів масової інформації, розмовному мовленні та в художній літературі, а отже, стало відомим широкому загалові: *бройлер* 'відгодоване на м'ясо курча віком 60–70 днів, живою вагою 1,6–1,8 кг' (VTSSUM 63; DUL 3: 649), а тому на його основі виникло два жаргонізми із близькими значеннями: 1) у спортивному соціолекті – 'спортсмен зі штучно накачаними м'язами'; 2) у молодіжному – *ірон.* 'товста людина'. Крім цієї лексичної одиниці, у спортивному жаргоні нами зафіксовано ще ряд цікавих метафоричних утворень на основі зовнішнього вигляду, поведінки тварин (зоометафора): *слоненята* 'метальники дисків', *зебра* 'одяг судді' або 'суддя в хокеї', *бульдог* 'надзвичайно фактурний і чіпкий оборонець', *верблюд* 'лижна траса з горбами та ямами' та ін.

З-поміж спортивних жаргонних метафор особливо влучними і дотепними, часто фамільярно-іронічними та глузливими є назви частин тіла людини: *чан*, *купол/кумпол* 'голова', *галіфе* 'велике стегно', *хобот* 'мускулиста шия спортсмена' тощо.

Характерно, що метонімічних перенесень назви одного поняття на інше, що перебуває з ним у відношеннях суміжності, а також слово або вислів, ужиті в такий спосіб, (а також слів або висловів, ужитих у такий спосіб) в аналізованій царині нами зафіксовано значно менше слів. Прикладами спортивних жаргонізмів, що постали на основі метонімії, слугують: *мундир* 'капітан команди'; *прапорець* 'помічник головного судді у спортивних іграх; боковий суддя; суддя на лінії'; *зебра* 'суддя в хокеї', *ключка* 'хокеїст', *лазарет* 'травмовані гравці, які не можуть допомогти команді протягом певного часу' та ін. Пор. у контексті: *Екстра-ліга. "Локомотив" - "Енергія": Переповнений лазарет команди дається взнаки (заголовки) www.energia.lviv.ua/news/.../1897-ekstra-liga-lokomotyuv-energiya.html*. Також зафіксовано цікаве утворення на основі власної назви – *бубка* 'спортсмен зі стрибків із жердиною', що виникло від прізвища видатного українського жердинника Сергія Бубки – олімпійського чемпіона, багаторазового світового рекордсмена.

Зафіксовано в спортивних передачах навіть цікаві та оригінальні авторські метонімії жаргонного характеру, створені винахідливими журналістами або коментаторами матчів: *фараони* 'гравці збірної команди Єгипту' (пор.: *фараони* 'титул царя в Стародавньому Єгипті' (DUL 10: 563); *перці* 'гравці збірної команди Чилі' (пор.: 'овочева напівкущова або трав'яниста рослина, а також її пряні плоди, що мають вигляд стручків і використовуються для їди або як приправа' (DUL 6: 318); *Єгиптяни* *тяжко переживали свою поразку. на думку багатьох, замість Алжиру на Мундіаль повинні були потрапити більш зібрані й кваліфіковані "фараони", які у січні 2010 року на Кубку Африканських Націй у півфіналі показали алжирицям всю свою силу (4:0 на користь дружини Хасана Шехата), але на чемпіонат світу їдуть усе-таки представники Алжиру.*

prosport.tsn.ua/sport/predstavlyayemo-uchasnikiv-chs-2010-...; Збірна Чилі – аж ніяк не хлопчики для биття. Втім, до рівня Бразилії “перці” поки що не дотягують. msl.ua. Однак останнім часом коментатори фараонами почали називати гравців футбольного клубу “Динамо” (Київ), очевидно, тому, що назване слово відоме здавна і в соціолоктах означало ‘міліціонер або поліцейський’, а ця команда колись була в підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ. Пор.: 13 вересня в Запоріжжі на “Славутич-Арені” луганська Зоря, яка не має можливості приймати суперників у рідному місті, зіграє проти київського Динамо. У 27-ми зустрічах проти Динамо Зоря домоглася успіху всього пару раз – у 1992 і 2013 роках на своєму полі. У минулому сезоні луганчанам вдалося перервати тривалу безвирашну серію перемогою на своєму полі з рахунком 2:0. Сенсацію забезпечили своїми голами Данило і Яннік Болю. “Фараони” відповіли домашньою перемогою 3:1, а всі голи в Києві були забиті після 68-ї хвилини: Браун Ідейє, Андрій Ярмоленко та Денис Гармаш довели рахунок до великого, а скоротив його все той же Данило. www.unian.ua/common/983853-chempionat-ukrajini-premer-liga...

Наступним важливим джерелом поповнення спортивної жаргонної лексики виступає морфологічний спосіб словотворення. Саме завдяки останньому в сучасній українській мові виникло понад 25% аналізованих одиниць.

Найвищу продуктивність у процесі творення аналізованих лексем виявляють суфікси, серед яких найуживанішими є такі, як: *-ик* (динамик ‘фанатик ФК “Динамо” (Київ)’, баночник ‘запасний чи оштрафований гравець’, трековик ‘той, хто бере участь у змаганнях із велотреку’, ґрунтовик ‘тенісист, який виступає переважно на майданчиках із ґрунтовим покриттям’, сокирник ‘альпініст’), *-ак/-як* (договорняк, лівак ‘договірний матч, результат якого визначено зарані’, бічняк ‘боковий, бічний кидок’, різак ‘лижник, який першим прокладає (ріже) лижню’), *-ач* (спартач ‘гравець футбольної команди “Спартак” (Москва)’, мухач ‘спортсмен, який виступає в легкій ваговій категорії’, орач ‘сильний, витривалий лижник’), *-ун* (показун ‘плавець, який під час змагань демонструє прекрасну техніку’, лизун ‘спортсмен, який наздоганяє свого суперника на біговій доріжці’, опікун ‘спортсмен, який прикріплений до одного з найсильніших гравців команди суперників для протидії йому’), *-ок* (бігунок ‘швидкий гравець’, качок ‘спортсмен, який посилено тренує і зміцнює м’язи; культурист’), *-л(о)* (мазило ‘той, хто не влучає (в ціль, у ворота)’, забивайло ‘спортсмен, який часто забиває м’ячі, шайби і т. ін. у ворота суперників’), *-к-* (зіданка ‘технічний прийом обведення суперника в футболі, уведений відомим гравцем З. Зіданом’, бундестімка ‘спортсменка збірної Німеччини’, футзалки ‘спеціальне спортивне взуття для гри в футзал’, розтяжка ‘стретчинг’, накладка ‘небезпечний прийом, коли ступня гравця, який б’є, наражається на удар суперника, що може призвести до важкої травми’, качалка ‘тренажерна зала, де тренуються культуристи’), *-ух(а)* (спецуха ‘спеціальність обраного виду спорту’, фізуха ‘фізична форма, у якій перебуває спортсмен’, біцуха ‘біцепс’). Як бачимо, істотно домінує творення іменників. Засвідчено лише поодинокі відсубстантивні дієслівні деривати за допомогою суфікса *-и-*: *камбеч-ити* ← *камбек*.

Незначна кількість жаргонних слів виникла шляхом основокладання: *костолом* ‘спортсмен в ігрових видах, який грає небезпечно і здатен завдати значної травми суперникові’; *голодар* ‘гравець, який забив красивий гол і подарував його уболівальникам’; *сіткорізі* ‘гравець, який часто забиває голи’; *бритофан* ‘уболівальник збірної Англії з футболу’ та ін. Зафіксовано лише окремі одиниці, утворені основокладанням із суфіксацією: *однокласник* ‘спортсмен, який виступає в одному класі яхт, автомобілів, мотоциклів’, *сороконіжка* ‘футбольний фінт’.

Певна частина спортивних жаргонізмів-іменників утворена безафіксним способом, тобто утинанням, який досить характерний для розмовного стилю й має на меті економію мовної енергії, а отже, – спрощення, скорочення, місткість. Порівняймо: *хав* ← *хавбек*, *дог* ← *договірняк* ‘попередня оплачувана домовленість про результат гри на користь однієї з команд’, *фан*, *фанат* ← *фанатик*, *контра* ← *контратака*, *Шахта* ← *Шахтар* ‘футбольний клуб (м. Донецьк)’ та ін.

Подібними до названих вище одиниць є жаргонізми, що виникли внаслідок універбації синтаксичних структур: *турнірка* ← *турнірна таблиця*, *регулярка* ← *регулярний чемпіонат*; *підтрибунка* ← *підтрибунне приміщення*, *фізика* ← *фізична форма спортсмена* та ін. Засвідчено також і універбати-усічення: *квал* ← *кваліфікаційний відбір або раунд змагань*, *старт* ← *стартовий склад команди*, *анабол* ← *анаболічний стероїд*, *діагональ* ← *діагональна передача* та ін. Пор.: *Більш небезпечно було на 12-й хвилині, коли той же Коноплянка виконав діагональну передачу зліва на Федецького, який, вигравши силову боротьбу в Геріона і увірвавшись до штрафного майданчика, віддав м’яч на Девіча. Марко навіть прийняв м’яч, але поки розвертався, щоб завдати удару, стопери гостей спільними зусиллями ліквідували зарозу. Через дві хвилини була ще одна діагональ. На цей раз справа, від Федецького. ua-football.com/...national...ukrayina...2-0-stina...z...na...*

Окремі спортивні жаргонізми утворені поскладовою абрєвіацією від онімів: *СаШо* ← *Саша Шовковський* ‘колишній воротар ФК “Динамо” (м. Київ) та збірної України з футболу’; *ЗіЗі/ЗіЗу* ← *Зінедін Язід Зідан* ‘відомий французький футболіст, а нині – тренер’.

Поодинокими в аналізованому жаргоні є слова, утворені за допомогою префіксів. Ми зафіксували лише одиницю *півсітка* ‘вид передачі м’яча у волейболі’.

Порівняно невелика кількість спортивних жаргонізмів виникла в результаті дії морфолого-синтаксичного способу словотворення, або конверсії (біля 10%). Переважно відбувається субстантивація – перехід колишніх прикметників (рідше – дієприкметників) в іменники: *жовто-сині* ‘гравці збірної України’; *біло-сині* ‘гравці

ФК “Динамо” (м. Київ); *оранжево-чорні, помаранчево-чорні* ‘гравці ФК “Шахтар” (м. Донецьк); *синьо-гранатові* ‘гравці ФК “Барселона” (м. Барселона, Іспанія); *кленові* ‘гравці збірної Канади; *вершкові* ‘гравці ФК “Реал” (м. Мадрид, Іспанія); *пробитий* ‘особа, яка давно займається боксом’ та ін. Контексти переконливіше свідчать про таку зміну частини мовного характеру: *Головний тренер “жовто-синіх” зазначив, що після матчу з Туреччиною в дні, що залишилися до старту на Євро-2012, у команди буде більше занять тактичного плану (газета “За вільну Україну”, 05.06, 2012); Збірна Канади “знищила” команду Росії у фіналі чемпіонату світу з хокею. “Кленові” розгромили росіян – 6:1. sport-ukr.segodnya.ua/hockey.*

Ще одним джерелом поповнення і збагачення спортивних жаргонізмів виступають запозичення та нові іншомовні слова (понад 10%). Аналізовані одиниці походять із різних мов, зокрема з англійської: *вінгер* (від англ. *wing* – ‘крило’) ‘крайній атакуювальний напівоборонець або фланговий гравець, який діє понад бічною лінією поля’, *коуч* (від англ. *coach* – ‘тренер’) ‘тренер, наставник’, *рейнджеру* (від англ. *ranger*) ‘хокеїсти ХК “Нью-Йорк”’, *стретчинг* (від англ. *stretching* – ‘протяг’) ‘комплекс вправ, спрямований на розвиток гнучкості; поліпшення еластичності м’язів і рухливості суглобів’, *сейв* (від англ. *sew* – ‘ловити’) ‘рятування воротарем своїх воріт від неминучого голу (у футболі, гандболі, хокеї та ін.)’, *джокер* (від англ. *joker* – ‘жартівник’) ‘футболіст, який вдало виходить на заміну і приносить команді багато користі’, *камбек* (від англ. *to come back* – ‘повернутися’) ‘ситуація, коли гравець або команда відіграють відставання від суперника в рахунку впродовж матчу’ та ін.; з італійської: *тифози* (від італ. *tifosi* – ‘тифозні’) ‘уболівальники-фанатики (переважно футбольні)’, *катеначо* (від італ. *catenaccio* – ‘засув, клямка’) ‘тактична схема у футболі, яка робить акцент на обороні та використанні тактичних помилок суперника’, *латераль* (від італ. *laterale* – ‘боковий’) ‘фланговий оборонець’, *скудетто* (від італ. *scudetto* – ‘маленький щит’) ‘чемпіонат або чемпіонство певної країни з футболу’; із португальської *біциклета/біциклета (bicicleta)* ‘технічна дія футболіста, коли він, відірвавши своє тіло від землі, б’є м’яч через себе’, *торсида* (від порт. *torcida* – ‘уболівальники’, від *torcer* – ‘уболівати’) ‘організована група уболівальників-фанатиків певної спортивної команди’ та ін. Пор.: *По три м’ячі в переможців провели два “джокери” киян Руслан Романь і Сергій Ребров (один з пенальті) (газета “День”, 07.07, 2005).*

Варто також звернути увагу на стильове і стилістичне використання спортивної жаргонної лексики. Помічено, що найбільш активно такі одиниці вживаються в розмовному стилі, особливо представниками молодшого покоління. Але характерно, що в останні десятиліття аналізовані слова почали інтенсивніше функціонувати в мові публіцистики, особливо в засобах масової інформації, зокрема в таких жанрах – статтях та оглядах спортивних подій, матчів; теле- і радіорепортажах матчів чи різноманітних видів змагань; у бесідах та інтерв’ю зі спортсменами, тренерами, директорами клубів та ін. Дещо активізувалося проникнення і вживання таких одиниць у художньому стилі, особливо в творах сучасних письменників. У названих стилях і жанрах спортивні жаргонізми, на нашу думку, виконують ряд функцій – називання (номінативну), інформативну емоційно-експресивну, пізнавальну, а також функцію впливу на слухачів і читачів. Серед них аналізованим одиницям найбільш притаманна емоційно-експресивна функція для похвалювання викладу, усунення “сухості” й одноманітності, для увиразнення, а також із метою бути зрозумілішим, ближчим до пересічного співрозмовника-громадянина. Через це в сучасному спортивному жаргоні зафіксовано порівняно небагато одиниць із позитивною оцінкою семантикою, зате переважає типова стилістична маркованість: фамільярна, знижено-грубувата, а то й іноді – лайлива та вульгарна, що й забезпечує йому експресію в іронічно-жартівливому, гумористичному чи гостро сатиричному, викривальному ключі. Це також пов’язано з особливостями людської психології – про погане довго пам’ятати і надавати йому більшого значення, ніж хорошему, позитивному. Також важливе значення має намагання влучно охарактеризувати особу, рідше – реалію довкілля, виявити своє ставлення до них. Аналізовані вище одиниці найбільш чітко розкриваються у контекстах: *Більшість футболістів вам скаже, як важко і небезпечно грати в конюшні: синці, забої і навіть травми вам забезпечені (із розмовного мовлення); В українському футболі черговий скандал – під час матчу Першої ліги “Іллічівець” – “Гірник-Спорт” було зроблено ставок на загальну суму понад 250 тисяч доларів, що є абсолютним рекордом для всього українського футболу в 2016 році. Після поєдинку спортсменів звинуватили в організації “необхідного рахунку”. Та якщо в “Іллічівці” зайняли захисну позицію, то в клубі з Горішніх Плавнів почалося реальне розслідування. За словами керманіча ФК “Гірник-Спорт” Ігоря Жабченка, у команді вже виявили чотириох гравців, які причетні до “договірняка”. Нагадаємо, що гра відбувалась у Маріуполі та закінчилась з рахунком 3:1 на користь підопічних Олександра Севідова. 2plus2.ua/pro-football/oburliviy-dogovirnyak-yak-budit-sud...; 3 усіх трьох моїх команд я більш-менш стоїчно переносив поразки збірної і франківського “Урагану”. Але поразки Києва іноді доводили мене до плачу. Я лив сльози і в 67-му, коли вони у Кубку чемпіонів продули “Гурнікові”, перед тим фантастично вибивши з гри “Селтік” (Глазго)... Андрухович Ю. Таємниця: Роман. – <http://youalib.com/node/157>.*

Помічено характерну особливість спортивного жаргону: склад його одиниць постійно оновлюється, модифікується, урізноманітнюється, тобто весь час перебуває в розвитку. Цьому сприяють мовотворчість спортсменів, уболівальників, тренерів, спортивних журналістів і коментаторів.

Отже, спортивний жаргон – своєрідний і цікавий світ слів. Останні виступають не лише як влучні номінації певних реалій, понять, явищ, дій, що є місткими й дохідливими порівняно з літературними назвами і термінами, але і як влучні характеризувальні емоційно-експресивні номени. Деякі з них – це потенційні одиниці української нормативної спортивної лексики і термінології.

Вважаємо, що спортивний жаргон нині потребує подальшого і ще скрупульознішого вивчення в когнітивному й етнокультурному аспектах, оскільки це надзвичайно динамічна підсистема, яка постійно поповнюється новими і цікавими лексичними і фразеологічними одиницями, які слугують розвитку української загальнонаціональної мови.

References

- Popov, Roman. *Russkaya sportivnaya terminologiya (Na materiale basketbolnoy terminosistemy)*. Diss.– Severodvinsk. 2003. Print.
- Selivanova, Olena. *Suchasna lingvistyka: terminologichna encyklopediya*. – Poltava: Dovkillya – K, 2006. Print.
- Stavy'cz'ka, Lesya. *Argo, zhargon, sleng. Sociyal'na dyferencyaciya ukrayins'koyi movy*. NANU, In-t ukr. movy. K.: Krytyka, 2005. Print.
- Struganecz', Yuriy. *Semantyka, struktura, funkcionuvannya futbol'noyi leksyky v ukrayins'kij literaturnij movi pochatku XXI stolittya*. – Diss. Ternopilskiy nac. ped. un-t im. V. Gnatyuka, 2016. Print.
- Struganecz', Yuriy. *Funkcionuvannya tematychnoyi grupy leksyky "nazvy gravciv futbol'nyx komand" v ukrayins'komu sportyvnomu dyskursi*. Vseukr. nauchno-prakt. Internet-konferentsiya "Rol ukrainovedeniya v vospitanii natsionalnogo soznaniya i dostoinstva novoy generatsii ukraintsev". 14–15 Nov. 2013. Web. Confcontact.com>2013-rol...2_struganets.htm.
- Tretyak, Nataliya. *Zhargonna leksyka v drukovanyx ZMI (nominatyvno-ekspresyivna funkciya)*. Diss. In-t ukrayins'koyi movy. – K, 2008. Print.
- Vynnyk, Vasyi'. *Zhargon // Ukrayins'ka mova: Encyklopediya*. – K.: Ukr. encykl., 2004. – 183. Print.

List of Abbreviations

- VTSSUM – *Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy* / Uklad. i golov. red. V. Busel. – K.; Irpin': VTF "Perun", 2001. Print.
- DUL – *Dictionary of the Ukrainian Language in 11 Volumes*. – K.: Nauk. Dumka. 1970-1980. Print.

Надійшла до редакції 03 жовтня 2017 року.

SPORTS JARGON IN THE UKRAINIAN LANGUAGE AT THE END OF THE XX AND BEGINNING OF THE XXI CENTURIES

Oleksandr Styshov

The Ukrainian Language Department, Borys Grinchenko Kyiv University

Abstract

Background: The turn of the XXI century is characterized by a marked tendency towards a significant increase in colloquial vocabulary in the Ukrainian language, among which a considerable part is taken up by a variety of lexical jargon (youth, computer, sports, military, etc.). Among these sub-standard lexical units, the sports jargon tends to develop most dynamically, and, therefore, requires a special in-depth study with a subsequent presentation of its results in a separate scientific work. This very notion conditions the relevance of our research.

Purpose is to define principal reasons causing the emergence and increase in intensity of the use of sports jargon in modern Ukrainian, to characterize their main thematic groups, to identify sources of the recorded jargon units update and analyze their meaning, word-formation specificity and stylistic features.

Results: Sports jargon represents an extremely dynamic subsystem, which being under the influence of extra- and intralingual factors is constantly enriched with new and interesting lexical units that serve the development of the Ukrainian national language. As a result of the analysis of sports jargon we have singled out seven thematic groups denoting persons and ten groups signifying common names. We have found out that main sources of sports jargon update and enrichment are word formation based on specific vocabulary and foreign sources (almost 90% of the analyzed words) as well as borrowed entries (over 10%). The paper also reveals stylistic features of the analyzed units functioning in conversational, journalistic, and artistic styles.

Discussion: Sports jargon forms a peculiar and interesting corpus of words, which function not only as precise nominations of certain realities, concepts, phenomena, or actions thus becoming more striking and understandable in comparison with literary lexical units, but also as meticulous characteristics of emotional and expressive names. Some of them are viewed as potential units of the Ukrainian normative sports vocabulary and terminology.

We believe that sports jargon requires a further and even more scrupulous study within the framework of cognitive and ethno-cultural aspects.

Key words: sports jargon units, jargon, thematic group, word formation, discourse, function.

Vitae:

Oleksandr Styshov, doctor of philology, full professor, professor at the Ukrainian language department, Borys Grinchenko Kyiv University; the area of scientific interests includes *lexicology, semantics, phraseology, word formation*.

Correspondence: styshov@ukr.net